



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

# **Hieronymi Lagomarsini Orationes Publice Dictæ Florentiæ**

**Lagomarsini, Girolamo**

**Augustae Vindellicorum, 1752**

Hieronymi Lagomarsini è. Soc. Jesu, Oratio Habita Florentiæ III. Idus  
Januarias MDCCXXXIV. Coram Fabritio Serbellonio Romani Pontificis Ad  
Magnum Etruriæ Ducem Legato, &c. Multam Dandam Esse Litteris ...

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68647](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68647)

HIERONYMI LAGOMARSINI è Soc. JESU,

ORATIO

HABITA FLORENTIÆ

III. IDUS JANUARIAS MDCCXXXIV.

CORAM

FABRITIO SERBELLONIO

ROMANI PONTIFICIS

AD MAGNUM ETRURIAE DUCEM

LEGATO, &c.

*MULTAM DANDAM ESSE LITTERIS,  
AT NON MULTIS OPERAM.*

**Q**Uod vulgò reliqui artium liberalium Magistri vehementer expetunt, quaque re una maximè litterarum utilitatem contineri arbitrantur, ut, qui ad sese doctrinae comparandae causâ adolentes accedunt, studium immensum quoddam, atque inexplicabilem quamdam discendi cupiditatem adferant; id mihi Rhetoricæ præcepta nunc primum apud vos, Florentini, tradere instituenti, neque utile, neque propterea optandum videtur: quin, nisi modus, ac certa in ea ipsa re adhibeatur ratio, nihil litteris infestius, nihil juventuti perniciosius puto, quàm nimio isto discendi studio inflammatos esse discipulos. Nam me usus annorum jam ferme decem, quibus in hoc Rhetoricæ tamquam curriculo versor, edocuit; nullius in humanis hisce litteris progressus esse tardiores, quàm eorum, qui humanitatem omnem tota mente animisque spectantes, ita contendunt, sic impetu quodam studiorum suorum ac tamquam ardore rapiuntur, ut, quemadmodum Herculem ajunt stadium Olympicum animam continentem unòque spiritu con-



confecisse, sic ipsi spatia hæc literarum immensa vix unquam  
 respirantes, animamque liberam ducentes percurrere velle  
 videantur. Non eos multitudo cognoscendarum rerum  
 propè infinita, non varietas incredibilis, non difficultas sum-  
 ma deterret. Artem Oratoriam, Poëticam Facultatem, La-  
 tinas, Græcas, Etruscas litteras, rerum gestarum monumen-  
 ta, antiquitatis memoriam, reliqua artium omnia non eo-  
 dem modò tempore, sed eadem, ut ità dicam, opera con-  
 sectantur. Iidem & accusatores acres, & defensores boni,  
 & hortatores graves, & dissuasores consiliorum probabi-  
 les, & laudatores rerum ac personarum periti, & vitupera-  
 tores vehementes (quibûs dicendi generibûs eloquentia fer-  
 me circumscripta continetur) iidem Epici, iidem Tragici,  
 iidem Comici, Lyrici, Bucolici, Satyrici, & si quod est a-  
 liud Poëticæ laudis genus, repentè evadere, atque haberi  
 vellent. Arque utinam ætatis hoc esset vitium, non natu-  
 ræ: Ubi semel juvenilis hic eorum ardor deferbuisset, mo-  
 deratioribûs tum iisdem, ac sanioribûs uteremur. Nunc  
 ætates omnes hominis reliquas discendi hoc tamquam Ca-  
 coëthes conripit, in diésque latius miserâ contagione ser-  
 pit ac sævit. Quàm multos enim viros, quàm multos se-  
 nes videmus æstu quodam cognoscendi omnia sic ferri, &  
 tamquam tempestate aliqua perpetuò jactari, ut nunquam  
 errandi finem faciant, nunquam in ullius doctrinæ tamquam  
 portu conquiescant. Per Logica, per Physica, per Mathe-  
 matica, per Cœlestia, per terrestria, per humana, per Divina  
 omnia vagantur. Discruciantur intimis sensibûs, si quis ul-  
 lius aut veteris, aut novi scriptoris liber non in eorum ma-  
 nus pervenerit: si verò aliquid, sibi antea inauditum, inter  
 legendum offenderint, planè, planè inquam exanimantur:  
 miranturque quodammodo taciti ipsi secum, potuisse in rerum  
 omnium naturâ esse aliquid, quod non jam antè didicerint.  
 Sed si verum quærimus, non est ea discendi cupiditas, sed fa-  
 stidium.



stidium. Ut quidam ægro corpore ciborum omne genus adpetunt, adlatos verò, quum paululùm gustârint, rejiciunt, atque adspernantur, aliòsque, quos suaves atque jucundos palato suo fore falsò autumant, subinde poscunt: sic isti morbida quadam discendi tamquam orexi incitati, quas primùm tam avidè disciplinas adpetiverunt, eas primoribùs, ut ajunt, labris gustatas respuunt, deinde atque fastidiunt, animùmque continuò ad alias deinceps, atque alias, mox æquè fastidien- das, ac repudiandas adjiciunt.

Horum ego hominum morbo, quantum quidem possum, sive potius quantum ipsi, qui sibi sani videntur, me posse sinent (pro ea, qua omnes, qui bonas litteras amamus ac colimus, erga litterarum studiosos charitate; & pro eo, quo erga litteras ipsas, quibus ex hoc immoderato litteratorum hominum studio periculum sanè ingens impendet, amore esse debemus) sententiæ meæ atque Orationis medicinam adhibebo in hoc tempore. Ea est hujusmodi: ut in animum inducant, sibi que illud persuadeant; *Multam quidem dandam litteris esse, at non multis operam.* Hoc ego dum planum facere conor; dum ea, quæ adolescentibus disciplinæ nostræ commissis, censeo profutura esse, dico; dum litterarum studiis modum certòsque fines constituo; dum litteras ipsas eadem opera orno atque amplifico: tu me, Præsul amplissime, & litterarum cultor, & litteratorum fautor, vòsque omnes, quotquot huc tam frequentes, tantæque alacritate convenistis, litteratissimi viri, multùm dubitantem, neque modò judicia de me vestra, sed conspectum vultùsque ipsos verentem, vixque tandem aliorum voluntate atque auctoritate compulsus, non mea sponte in hanc lucem domestica ex umbra prodire audentem, humanitate vestrà atque benevolentia, quæso, sustentate, & mea verba bonâ cum veniâ, ut aliorum soliti estis, ac diligenter attendite.

D

Doctri-



Doctrinarum omnium, ut virtutum, quoddam esse in-  
 ter se vinculum; neque posse quemquam in una aliqua sic  
 versari, ut excellat, qui non sit reliquarum etiam omnium  
 copiis atque opibus instructus, possum facile stoicis adsen-  
 tiri. Hinc ille Doctrinarum cursus, ac tamquam orbis ex-  
 sistit, quem Græci propterea ἐγκυκλοπαιδείαν dixerunt:  
 quem qui potuit universum conficere, is demum cumulatè  
 doctus, ac planè sapiens existimatur. Præclara profectò  
 res, ac magnifica, multorumque mortalium studiis acerrimè  
 expetita; verumtamen ejusmodi, quam nondum quis-  
 quam adsequi completique potuerit. Nam, quamquam  
 nonnullos aut legimus, aut audivimus doctrinè omnibus  
 excultos, sapientissimos evasisse, id non ità intelligere debe-  
 mus, quasi nihil ab iis fuerit dignum studiis hominum ac  
 cognitione, præteritum; sed ità, ut tantum quisque in co-  
 gnoscendo profecerit, quò plùs, qui simile ingenium ad  
 discendum adtulerint, parèmq; industriam adhibuerint,  
 proficere non potuerunt. Nempe hanc in omni rerum na-  
 turâ æstimandâ regulam normamque adhibemus, non ut  
 eas per se ipsas consideremus, sed ut, ad res alias in eodem  
 genere referendo, quantum aliis aliæ præstent, judicemus.  
 Nam neque magnum adpellare possumus in rebus huma-  
 nis quidquam, neque multum, neque aliquid tale, nisi cum  
 aliis magnis, multis ceterisque similibus unumquodque com-  
 paratur. Quâ etiam ex re fit, ut, quæ summa esse in ali-  
 quo genere existimamus, ea excellere atque præstare in il-  
 lo eodem genere dicamus: ut non modò sine comparatio-  
 ne judicare de rebus non possimus, sed neque judicia ipsa  
 nostra sine comparandi significatione iisdem de rebus ex-  
 promere. Atque hæc quidem omnis disputatio non mea,  
 hominis indocti, sed sapientissimi Socratis apud Platonem,  
 ex mediâque ipsa Academia repetita eò pertinet, ut ne  
 nos vulgi opinionibus abduci, abripique patiamur, né-  
ve



ve iis, quos in omni temporum memoriâ, doctissimos, sapientissimos, ac si superis placet, minùs quidem Latino, verumtamen splendidissimo gloriosoque vocabulo *omniscios* adpellatos cognovimus, nihil doctrinæ, sapientiæ, scientiæ ullius defuisse arbitremur. Non est profectò, non est hujus imbecillitatis ingenii nostri, non exigui hujus spatii, quod est homini ad vivendum datum, non denique ipsius naturæ rerum, quæ in infinita cùm varietate, tum difficultate versatur, omnia pervidere, omnia nôsse, omnia meminisse. Fuit ista quondam Sophistarum veterum adrogantia; quorum Princeps Leontius Gorgias poposcisse in Conventu Græciæ quæstionem fertur; deque omni re, quæ in disceptationem vocaretur, professus fuisse, copiosissimè se esse dicturum. Haud paulo adrogantior Eleus Hippias ex eadem disciplina fuit; quem ait Cicero, (a) quum Olympiam venisset, maximâ illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatum esse cuncta penè audiente Græcia, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solùm has artes, quibûs liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, Geometriam, Musicam, litterarum cognitionem & Poëtarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebus publicis dicerentur; sed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, soccos, quibus indutus esset, se sua manu confecisse. O hominem singularem! O miram professionem, ac propè horribilem! de qua profectò idem sentiendum puto, quod de quorundam testimonio, qui mira quædam de Marco Antistio Pyrgensi dicerent, optimum eum colonum, parcissimum, modestissimum, frugalissimum esse, Marcus Æmilius Lepidus Censor liberè festivéque respondit: (b) *Nihil se illorum credere.* Certè Socrates, qui cum Gorgia veluti compositus, congressûsque de ea arte, quam Sophista ille profitebatur, multa subtilissimè ac propè divinitus

(O) in Cicero  
de Orat.  
lib. 3. c. 127.

(a) de Or.  
lib. 3. c. 127.

(b) Apud  
Cic. 2. de  
Or. c. 287.



(c) *In Gorgia sive de Rhetor.*

disputans inducitur à Platone (c) eò hominem confidentissimum adigit, in easque angustias, & interrogando, & instando compellit, ut tandem loquacissimus ille obmutescat; quique se omnia scire profitebatur, omnino quid respondeat reperire non possit. Quantò modestiùs idem Socrates, quantoque commodiùs *id unum se scire professus est, quòd nihil sciret?* Atqui Philosophiam, morum illam vitæque magistram, primus Philosophorum è Cælo, ut ait Tullius, *evocârat.* Idemque eam, quæ Physicis continetur, universam lustrârat, & id, quod ex Timæo Platonis intelligimus, multis partibus auctam illustrârat. Quid? æqualis Socratis Democritus? quocum Cleanthes, Chrysippus, reliquique inferioris ætatis philosophi comparati, esse quintæ classis eidem M. Tullio videntur: (d) Nonne sophistarum ejusdemque generis hominum levitatem contraria professione Auctor gravissimus refutavit? *Nego inquit, scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus: ne id ipsum quidem nescire, aut scire, scire nos.* Nimis hic quidem, plus certè, quàm ille Socrates, non modò de sua, sed de omnium mortalium scientia detraxit. Potuit uterque aliquid, meâ sententiâ, hominum studiis relinquere, neque animos à discendo tam severa tristisque oratione deterrere. Sed licet hominum ingenia ac Facultatem de iis angustias, in quas illi Philosophi conjecerunt, in campum paulò patientiorem eduxerimus, nec omnem omnino scientiam ex humanis mentibus sustulerimus: sciendi tamen fines haud ità multum propagabimus; nec quantacumque, quàmque diuturnæ nostræ contentiones extiterint, illud efficere unquam poterimus, ut non multò plura, quàm quæ scièrimus, nesciamus. Moderemur igitur studiis nostris, discendique immensam cupiditatem illam coercemus: ne si omnia omnium artium scire voluerimus, plus, quàm natura rerum patitur, hominisque conditio fert, expetere videamur.

Quid?



Quid? si non modò omnes artes scientia & cognitione complecti, sed ne singulas quidem perfectè ac cumulatè cal- lere possumus? ardebimúsne etiam, flagrabimus, æstuabimus omnia cognoscendi cupiditate? an non potiùs sapienter o- mittentes, quæ omnino nos consequi posse diffidimus, in u- nam artem aliquam studio & cogitatione converfi, illam tamquam spartam, vel quæ nobis sorte obtigerit, vel quam consilio delegerimus, pro virili parte exornabimus? equi- dem (ne Socratem adhuc atque Democritum dimittamus) sæpe mecum ipse quæsi, quid illis hominibus certè doctissi- mis in mentem venerit tam valde testari, *Nihil se scire*: ac propemodum eò aliquando adducebar, ut crederem, voluif- se eos, aut discendi spem hominibus, ut soli ipsi saperent, adimere, aut potiùs modestiæ opinionem quamdam apud vulgus ea prædicatione captare. Sed neque ambitionis su- spicio in tantam virtutem cadere, neque ullius invidiæ po- test: neque profectò, qui tam multis aliis sermonibus doctri- nas hominibus comendârant, easque cum auditoribus suis in Gymnasiis magnâ cum voluntate communicârant, quique non minùs inscientiæ quàm adrogantiæ reprehensionem ve- rendam esse intelligebant, aut aliarum doctrinarum studia retardare, aut existimationi suæ detrahere quidquam volue- runt. Quid ergo est? Illud profectò. Intelligebant sapien- tissimi homines, scientiam mortalibus ullius artis, nisi omnia, quæ ad illam artem pertinerent, perfectè tenerentur, nul- lam contingere: nihil esse autem in ulla arte, quod non ad singulas alias pertinerent: itaque necesse ei esse, qui unam scire vellet, scire omnes: scire autem omnes non licere: igitur ne unam quidem sciri posse: ac propterea nihil se, ni- hil quemquam scire. Fateor esse hanc exilem quamdam (ut M. Antonii illius eloquentis verbis utar) *Et spino- sam Orationem longèque à nostris sensibus abhorrentem*: sed eandem verissimam esse confirmo, & tum ad ani-



morum adrogantiam, si quis fortè sibi scientiæ opinione placuerit, minuendam, tum ad studiorum impetus, si quis omnia aut pleraque concupièrit, retardandos, valere plurimum cenfeo.

Verùm subtilia hæc argumenta, quæ solent à concione repudiari, omittamus: conemur, si modò id consequi poterimus, singularum artium difficultatem hanc planius, ad omniumque captum demonstrare. Ac ne omnia, quod esset infinitum, consecremur; de iis facultatibus, quæ magis in Gymnasiis hoc tempore celebrantur, pauca cursimque dicamus: ex quibus haud erit difficile reliquarum facere conjecturam. Principem inter Facultates locum, concessu omnium, obtinet ea, quæ de rerum omnium Auctore ac Principe DEO, de rebúsque Divinis agit, quàmque Theologiam propterea nominamus. Hanc, quòd universam mente animisque comprehendere homines non potuerunt, in plura tamquam membra secuerunt: quibus ex singulis immensæ ac perdifficiles Facultates existunt. Nam & sacrarum litterarum explicatio, sine veterum monumentorum, temporum, locorum, & sine linguarum, Ebrææ præsertim ac Græcæ cognitione, manca est quodammodo atque imperfecta: & Dogmatum Theologicorum tractatio, non ex ipsis sacris litteris cognitis, & Sanctorum Patrum atque Doctorum voluminibus, & Conciliorum omnium, tum quæ œcumenica, tum quæ provincialia adpellantur, actis diu multumque perspectis, viro est periculosa Theologo. Quam partem longè omnium præstantissimam ac difficillimam, nemo ad hanc diem majori ingenii atque doctrinæ laude, nemo uberius, nemo elegantius Dionysio Petavio persecutus est; neque tamen quum dies noctesque unum illud opus urgeret, potuit morte occupatus, quæ inchoarat, absolvere. Quid controversas Christianæ Catholicæque fidei quæstiones, quid de septem Sacramentis,

(ita



(ita enim adpellant: neque verebor Grammaticorum reprehensionem, modò usitatís rerum vocabulís utar) quid de moribus disputationes comemorem? Nonne in hisce Theologiae singulis partibus hominum doctissimorum ætates totas videmus esse contritas? Sed quid partes dixi? vel unum sæpe earum partium caput, de DEI scientia, de auxiliis divinæ gratiæ, de probabili, probabiliorive opinione, de sexcentis aliis quæstionibus, si quis modò, quæ de iis sunt à doctissimis hominibus in utramque partem disputata, velit cognoscere, omne propemodum humanæ vitæ sibi spatium, acerrimùmque studium requirit, ac poscit. Jam Mathematicorum Facultas (Etenim huic primæ post Theologiam jure optimo deferuntur) tam latè patet, tantis, tam multisque ex artibus coalescit, Arithmetica, Geometria, Algebra, Astronomia, Statica, Optica, Musica, Architectonica, atque aliis, ut, si quis non plus unâ tractare voluerit, negent ei earum rerum periti tractationem umquam defuturam. Certè quamquam innumerabiles quidam summis ingeniis præditi ab antiquissimis temporibus in ejus sive singulis, sive universis tractandis partibus elaborârint, nequaquam tamen omnia studio atque exercitatione consequi potuerunt. Multa priores ipsi occupârunt, multa posteris intacta reliquerunt. Hinc & Joannis Neperi perutiles illos ad rem Trigonometricam Logarithmos, & Bonaventuræ Cavalerii indivisibilium rationem, & Petri Fermatii præclaram illam de maximis minimisque methodum à Cartesio Ugeniòque tam feliciter illustratam: hinc sacram illam in Geometria, quam dicunt Anchoram: hinc Analysin Mathematicam, hinc Torricellianos tubos: hinc, ut reliqua innumerabilia recentiorum omittam, Galilæi vestri, & multa & miranda inventa suspicimus. Sed nondum exhausta est omnis rerum Mathematicarum difficultas. Supersunt adhuc plurima frustra vel à vetustissimis, vel à recentioribus, vel ab utrisque ten-



tentata, in quibus nobis iisque, qui nos ætate consequentur, negotii satis esse superque poterit. Superest longitudinis gradus (utor jam pridem facultatum ipsarum vocabulis; ne, si aliter fecero, & obscurus, & nimiò plùs diligens fuisse videar) superest, inquam, longitudinis gradus deprehendendus, Planetarum Theoria, tantis partium studiis, Copernico & Tycho subiectis ducibus agitata, certâ ratione aliquâ perspicuâque constituenda; Circuli quadratura perficienda; gravitatis, ventorum, marini æstûs, magneticæ vis, aliarumque rerum plurimarum causa cognoscenda.

Atque hæc quidem postrema, quæ ad se etiam Philosophi putant pertinere, monent me, ut jam de Philosophiæ difficultate, quæ sentio, dicam. Sed nullam sententiam meam hac quidem in re volo interponere: immo ne de omnibus quidem Philosophiæ partibus dicere. De ea modo, quæ physica contemplatur, quid summus Philosophus senserit, adcipite. Ego enim sic statuo, vix quemquam Avorum Patrumque memoriâ aut ingenium acrius, aut vehementius studium, aut majorem solertiam ad res Physicas cognoscendas, quam Petrum Gassendum adtulisse. Hominem Aristoteli, Aristotelexque Familiæ universæ perinsum Peripateticus laudo; qui secus atque ipse sentientium opiniones, si quando necesse est, reprehendendas, at ipsarum auctoribus parcendum, ipsosque adeò suspiciendos esse semper existimârim. Is igitur naturæ tantus investigator in eo libello, quem *Dubitationes, & Instantiæ ad Cartesii Metaphysicam* inscripsit: - - *Quidquid inquit, fuit nobis de re unaquaque nôsse necessarium, illud nobis (DEUS) apertum fecit, tribuendo rebus proprietates, per quas innotescerent, & nobis sensus varios, quibus illas apprehenderemus. Quod ad internam verò naturam, & quasi scaturiginem adinet, illam, ut nobis cognitu non necessariam, occultam voluit: & nos, quum nôsse affectamus, aut presumimus, intemperantiâ laboramus.* - - -

Rursus-



Rursusque in Epistola tertia ad Petrum Cazvæum Societatis nostræ hominem, familiarissimum suum, capite quinto. -- Sed facio, inquit, vir doctissime, ac Religiosissime, quòd, dum in peruestigatione causarum naturalium versor, nusquam non caligo mihi offundatur: atque idcirco, tamquam incedens in densissimis tenebris, nihil non palpem, nihil non moveam, nullam non tentem semitam, si fortè in aliquam speciem vel tenuissima lucula emergam. . . . Neque enim est, cur existimes, istis me nugis ita herere, ut ipsas, quasi veritatem ipsissimam habeam, aut colam. Sed cum totus mundus sit nugarum plenus, & videre videar nugas quoque esse, qua vulgò habentur seria maximè, superesse existimo, ut eas nugas deligam, qua esse minùs nuga videantur. -- Audiamus illum denique in litteris ad Renerium datis: -- Sic semper, inquit, afficior, ut existimem, nihil scire licere ex rebus naturalibus, præter ipsarum historiam. . . . Sufficit mihi conjecturam sequi, que vel umbram quamdam levem probabilitatis habeat: de re seu veritate ipsà DEUS maximus viderit, qui præter rerum corticem quantum mea capit imbecillitas, nihil cognoscendum mortalibus dedit. -- O hominem ingenuum, eoque magis intelligentem, quò sese minus intelligere confitetur! Ubi sunt tam modesti Doctoris Feroculi quidam discipuli; qui, quasi se illis rerum universalium natura è Coelo, tamquam numen quoddam, videndam clara in luce contemplandamque præbuerit, ità doctrinæ suæ adrogantiâ subnixa ambulant. Desinant, se esse aliquid in eo genere, arbitrari, cum tam demissè, tamque propemodum abjectè de re ac de suâ Facultate germanos Philosophos sentire intelligant.

Quid? In Rhetoricis operibus adrogantia num est magis ferenda? An est cuiquam M. Antonii apud Tullium vox illa inaudita: *Disertos existisse quàm plurimos, eloquentem ad sua tempora in hominibus neminem?* Annon M. ipse Tullius, homo ille quidem, ut Fabii Quintiliani clarissimi Rhetoris

E

verbis



verbis utar, dono quodam providentia genitus, in quo vires suas eloquentia experiretur, tamen in suo ad M. Brutum Oratore Antonii verissimam vocem illam fuisse multum & saepe testatur? Num quis est postea, iis extinctis, eloquens, qualis antea non fuerat, exortus? ergo à nemine est adhuc perfecti Oratoris laus in maximis contentionibus occupata. Nemo se igitur circumspectat ac jactet: nemo sibi in ea re divitissimè contendendum esse non putet.

Eadem ferme est atque una ratio Poëtarum: quorum, àt Oratorum, Facultas quum ex omnium artium cognitione efflorescat, studii laboris ac temporis non minus, quam universæ, requirit. Fac tamen solâ Grammaticâ Poëticam atque Oratoriam esse contentas. Contrahes utriusque Facultatis terminos, non desinies. Cùm autem Grammaticam adpello, non eam dico, quam profitentur ii, qui pueris latinæ linguæ Rudimenta tradunt, neque ferme quidquam, præter ea, quæ aliis tradunt, noverunt ipsi (de quibus est Luciani illud oppidò festivum: Jovem, quem oderit, eum Pædagogum facere) sed eam, quam M. Terentius Varro, omnium Romanorum, Auctore Cicerone, eruditissimus; quam P. Nigidius, Civitatis Romanæ, teste Agellio (e) doctissimus; quam C. Julius Cæsar in libris, quos de ratione latinè loquendi ad Ciceronem scripsit; (f) quam ipse Cicero non eloquentiæ modò sed elocutionis etiam parens; quam, ut propiora temporibus videamus, Politianus in Miscellaneis, quam Muretus, Lipsius, vir ille eximius Victorius vester, in suis variarum lectionum libellis; quam Turnebus in Adversariis; quam tres Manutii, Lambinus, Nizzolius, Gruterus, uterque Gronovius, Grævius, innumeralesque alii doctissimi Viri, cum antiquisque comparandi, in suis sive Præceptionibus, sive Glossariis, sive Commentariis, graviter copiosèque tractarunt. Atqui hoc scitote; tam multa in iis à multis aut mendosa, aut suspecta fuisse deprehensa, tam  
multa

(e) l. 17. c. 7.

(f) Apud  
Cic. in Bruto  
6. 253.



multa de quibus sententiam eorum minimè dissimulari oportebat, ab iisdem esse præterita, ut qui aliquid judicare de iis rebus possunt, nihil adhuc in hoc genere perfectum à quoquam prodiisse pronuncient. De Enarrationibus quidem (quas *Notas* ineptò vocabulo solæcòque adpellant) in omnes veteres latinos Scriptores, quæ ad usum Serenissimi Galliarum Delphini inscriptæ circumferuntur, nihil gravius dicam, nisi videri, non tantum plerosque illarum Auctores, quantum ingenio ac Facultate poterant, voluisse contendere. Hominem Gallum de Gallis illis Grammaticis (Grammaticorum est enim tota illa tractatio) ne quemquam sententiâ meâ violasse videar, testem dabo, atque eum quidem, qui toti illi rei non interfuit modò, verum etiam præfuit, doctissimum Virum Petrum Daniele Huetium, cui secundæ partes in Delphini institutione cum Bosuetio Principe erant creditæ. Is in eo Commentario (g) (g) Editus quem de rebus ad se pertinentibus scripsit: - *Quamvis, est Lipsiæ an. 1719. pag. 120.* inquit, *omnis adhibita est à me diligentia in seligendis perspecta tantum doctrine Viris, quibus veterum Auctorum commentariis illustrandorum cura demandaretur: non nulli tamen vel levius quam putabam, tincti litteris, vel impatientes laboris, quam mihi commoverant, expectationem sui fefellerunt.* - Hæc Huetius. Ecce autem iisdem ferme temporibus, quibus veterum scriptis ab iis hominibus operantur, vir quidam item Gallus, (b) neque ineruditus & (h) Claudius Lancelotus Benedictinus. Obiit an. 1695. in Abbatia Quimperlay in inferiore Britannia, cujus incolæ Britones.



(i) In libello,  
cujus est tit.  
De vi & usu  
quorundam  
verborum.

(k) In Bruto  
e. 258.

jorem omnia conligendi, quàm eligendi optima quæque curam adhibuit; superiorum peccata non multa sustulit; quin novis de suo additis cumulavit: quorum non pauca vir Latini ac Græci sermonis scientissimus Franciscus Vavassorus animadversa vulgavit; (i) quædam Italus interpres à se correcte testatur; plurima nos etiam, quamquam cum illis nullo modo comparandi, adhuc conrigenda superesse aliquando ostendemus. Quò magis mirari soleo, potuisse eam Methodum Italis hominibus sic probari, ut reliquas veteres ac receptas jam multi fastidiant atque improbent; neque aliâ ratione, quàm quæ in eâ traditur, esse pueros in latinâ linguâ instituendos putent. Nimirum habent hoc præter cæteras gentes Itali propè singulare (dicam apertè quod sentio, quòdque vos ipsos, sapientissimi viri, sentire necesse est) habent inquam, hoc Itali, ut bonis suis, quæ & multa sunt, & exteris nationibus invidenda, non sint contenti; aliena, quamquam sanè mediocria, sic adamant atque suspiciant, ut pretium rebus, libris præsertim non nisi peregrinitas apud eos facere videatur. Sed illuc revertor. Videtisne universam artis Grammaticæ regionem, quæ modicis quibusdam finibus circumscribi putatur, nullis adhuc fuisse cujusdam tamquam passibus peragrata; Quàm multa in veterum latinorum libris à doctissimis Grammaticis ignorentur, annon intelligitis? Cùm autem eloquentiæ, ut ait Cicero (k) *solum & quasi fundamentum sit Oratio emendata & latina* (quod idem ad Poeticam transferre sanè possumus) quantum in hac una re oneris Poëtis atque Oratoribus imponatur, planè perspicitis. Reliquarum etiam principum facultatum immensa spatia ac difficultatem, me, quantum angustia temporis patiebantur, cõmonstrante, cognõstis. Possumusne non singulis per amplam materiem inesse ac tamquam segetem arbitrari? possumus sive universas, sive plerasque, aut etiam aliquot studiis nostris operaque complecti? possumus ingenii hominum tantum tribuere,



buere, ut tantam vim rerum ab singulis posse comprehendere putemus? Nihilne rerum ipsarum multitudo, nihil varietas, nihil difficultas intelligendi facultati oberit? vitæ hujus denique brevitatem, atque multiplicem occupationem contemplantibus, nonne animis planè despondebimus, omitemusque (ut ait Poëta bonus) *(1) multa brevi jaculari ævo?*

Ac si reliquis eruditis hominibus, quibus omnia vel natura vel doctrinæ subsidia abundè suppeditarunt, summæ studiorum suorum contentiones sic è sententiâ processissent, ut in pluribus excellere artibus possent: magis hoc concedendum nobis putarem, ut multarum artium excellentiam expeteremus. Nunc autem quorum tandem est ista laus, ut pluribus in rebus iidem præstarent? De iis modò qui hæc litteras humaniores coluerunt, quique maximè noti sunt, quæram. Homerum, excellentissimum Poëtam, parèrne fuisse Oratorem putatis? Demosthenem contra præstantissimum Oratorem ad Poëticam Homeri laudem adspirasse arbitramini? Jam Virgilium, latinum Homerum, *illa felicitas ingenii*, ut ait Seneca *(m) in Oratore* *(m) Lib. 3. tione solutâ reliquit: Ciceronem, latinum illum plusquam Demosthenem, eloquentia sua in carminibus destituit.* Quales latini Poëtæ, Victorius, Sigonius, Muretus, Perpinianus, Manutii exstiterunt? nonne mediocres? At Oratores valde iidem boni. Sannazarius, Fracastorius, Bargæus, Hofchius, aliique complures Oratores vix tolerabiles, at Poëtæ valde quidem probandi vel in eodem, vel in dissimili carminis genere fuerunt. Quin illud usur ferme semper venisse animadvertere possumus, ut, qui non utriusque facultatis laudem adamârunt, sed in una modò constiterunt; si unam hanc & latinis & Etruscis litteris celebrare, atque excolere voluerunt, non æquè vel latinis vel Etruscis satisfecerint. Eximios duos cives vestros dumtaxat adferam. Quis enim nescit, Joannem Casam suum Etruscum Oratorem exstitisse? Unam, unam, inquam, illam ad CAROLUM Imperatorem Orationem malim ego, quam



quàm sexcenta aliarum Orationum volumina scripsisse. At verò latina ejusdem sunt illa quidem non contemnenda, verumtamen non ejusmodi, ut similiter se posse scribere plerique desperent. Nihil potest non modò fieri, sed ne cogitari quidem splendidius, uberius, elegantius Francisci Petrarchæ carminibus, sed Etruscis. Nam latina quidem sive Epica sive Bucolica nemo iterum legenda existimavit. Equidem ejus Africam si quando in manus sumo, Petrarcham in Petrarcha requiro: neque satis possum statuere, mirèrne magis illorum temporum atque hominum indulgentiam sanè nimiam, qui non optimo latino Poëtæ lauream illam Apollinarem detulerunt, an posteriorum & temporum & hominum severitatem, qui tam multis certè melioribus denegârunt. O rem sanè miram ac propè incredibilem! unam eandemque facultatem, ejus modò tractandæ ratione immutata, intimò artificiò sententiisque retentis, evadere sic planè aliam, ut duæ dissimillimæ inter se facultates constituantur, quarum in utraque non possit unus atque idem excellere! Quod si ità est, jurène an injuria, Doctores ii reprehendantur, qui latinæ atque Etruscæ Poëseos præcepta nolunt conjunctè tradere, vos videtis. Qui secus faciunt, ego viros & acutos, & doctos & exercitatos, & docendi peritos esse, quosdam scio, quosdam puto. Verùm videndum est, num id illi judicio suo sensûque cõnoti, an aliorum voluntate, precibus, ac propè convicio efflagitati coactique faciant. Nam sæpe (quod est profectò indignissimum) præceptoribus stare judicio suo in discipulorum institutione non licet: sed puerorum parentibus, consanguineis, Patronis mos est gerendus, tum temporibus, & cujusque ætatis studiis, ac tamquam genio indulgendum. Ut ùt res habet, ego neminem reprehendo. Tantùm peto, ut ne quis nos, ne nostros, ne quemquam nostri similem, in causa fortasse meliore, reprehendat. Nolumus discentium animos in plura studia magno cum singulorum incomò distrahi; nolumus adolescentulo-

rum



rum mentes tantâ dissimilium rerum obrui copia; nolimus è Gymnasiis litteratores magis quàm litteratos prodire. Namque ea est hominum querela, atque haud scio an propemodum iusta, quamdam adolescere, atque huic nostræ subcrescere ætati juventutem, tinctam illam quidem litteris, sed non imbutam; plus illi coloris, quàm succi ac sanguinis inesse; multa profiteri, non item multa præstare; nihil non conari, vix quidquam posse perficere: verendum propterea esse, ne femidoctorum in inensum numerus augeatur, & ne singulæ disciplinæ suis tanquam tutoribus certis orbata, aliquando profugæ ex Italia in exterarum gentium tutelam venire ac fidem cogantur.

A quo periculo prohibete res Italas, Adolescentes optimi, (vos enim mea hæc extrema jam compellat Oratio) retinete illud à majoribus vestris partum, vobisque veluti per manus traditum litterarum decus; neque committite, ut, quæ apud vos & nata & altæ sunt litteræ, ex diutiùs apud vos consistere, atque in Italia confirmari non possint. Non ego recordia ulla vestra aut cessatione commoveor. Alacritatem istam vestram, studia ista discendi, spiritus istos atque animos pertimesco; neque vestræ cupiditati calcar, sed frænum esse adhibendum intelligo. Patriæ hujus vestræ solum, quo excepti primùm nascentes estis; Coeli hujus, quem viventes ducitis, spiritus; majorum, in quos defixi intuemini, decus ac nomen; civium vestrorum, quos inter versamini, præstantia in litteris atque excellentia; indoles denique vestra egregia atque natura, stimulis vos gloriæ acerrimis dies noctesque compungit: atque ut Themistoclem illum Miltiadis tropæa objecta animo somnum capere non sinebant, (n) sic vos assidue de domestica laude cogitantes vix ullam potestis partem quietis capere. Quæ doctissimorum hominum in Urbe vestra frequentia? Quanta in iis omnium disciplinarum cognitio? Quàm celebris eorum & ubique pervagata fama?

Alios

(n) Apud  
Cic. l. 4.  
Tust. quæst.  
c. 43.



Alios Theologiæ penetralia magno cum doctrinæ apparatu  
 foeliciter ingressos, de Divinis rebus quotidie tum cõmentan-  
 tes, tum etiam scribentes videtis: Alios Philosophicas insti-  
 tutiones nitidissimo orationis genere tum voce, tum editis vo-  
 luminibus explicantes: Hos egregiam Græcis Auctoribus na-  
 vantes operam: Illos de Græcorum Romanorúmque numis-  
 matis, de veteribus inscriptionibus, de omni antiquitate eru-  
 ditissimè differentes, scribentésque miramini: Quosdam E-  
 truscam linguam sedulò locupletantes, & vocabulorum tam-  
 quam pollinem à furfure secernentes; quosdam Berniani stili  
 charites, sed multò verecundiores factas, veluti postliminio,  
 in Etruriam revocantes, & sibi honori, & patriæ ornamento,  
 & universis mortalibus utilitati esse perspicitis. Mitto Cau-  
 fidicos, Medicos, Chirurgo, Architectonas, Pictores, Statua-  
 rios, Musicos, quorum artes honestissimæ ac maximè libera-  
 les domicilium quodammodo in urbe vestra constituerunt.  
 Quid nocturnos illos, octavo quoque die celebrari solitos,  
 litteratorum hominum conventus cõmemorem? Quæ ve-  
 stra tum mens, qui sensus, quæ animorum in omnem partem  
 jactatio ac tamquam æstus esse solet, cum sive Oratoribus,  
 sive Poëtis, sive sibyllinorum ænigmatum Interpretibus ad-  
 murmurari à concione ac plaudi auditis? Pudet tum vestri ni-  
 mirum vos; Superiorum temporum in litteris cessationem  
 damnatis tacitis sententiis ac devovetis; nullúmque in reli-  
 quum tempus litteraturæ comparandæ genus, quo similem  
 laudem adsequamini, prætermisso vos esse statuitis. Lau-  
 do egregiam indolem, laudo præclaros spiritus istos vestros:  
 propositum laudare non possum. Quid enim? Omniáne vos  
 in litteris adsequi posse confiditis? Quàm sint litteraturæ  
 partes singulæ vastæ, quàm laboriosæ, quam non cujusquam  
 adhuc cognitione comprehensæ, nondum intelligitis? Ipsos  
 illos, quorum eximiam præstantémque doctrinam mecum ju-  
 re suspicitis, quibus tantùm non invidetis, quos æmulamini,  
 quorum



quorum similes esse, quos æquare, quos si fieri posset, superare velle-  
tis, an putatis ad tantam fuisse litterarum laudem perventuros, si mul-  
tis se litteris dedissent, si animos in plura ac dissimilia studia distraxis-  
sent, nisi unam facultatem, quam colerent, ad quam reliqua omnia re-  
ferrent, in qua non mediocres quidam, sed excellentes, sed summi, sed  
singulares evaderent, delegissent? Quin agite, O generosi! horum ex-  
empla sectamini, hos vestigiis persequimur, eandem semitam, qua  
illi præiverunt, insitite, si eodem pervenire, & similem comparere vo-  
bis laudem expetitis. Reprimite istos neque vobis, mihi credite, ne-  
que litteris utiles studiorum concitatos ac cæcos impetus; ardorem  
discendi istum, quo flagratis acerrimo, paululum, quæso, restinguite;  
& id, quod faciendum esse omnibus oratione hac mea ostendere co-  
natus sum, vos si quis alius, imprimis facite, ut multam quidem  
operam litteris, at non multis detis.

Dixi.

---

HIERONYMI LAGOMARSINI è Soc. JESÛ,

PRO

GRAMMATICIS ITALIÆ SCHOLIS

ORATIO

HABITA FLORENTIÆ

IV. IDUS JANUARIAS ANNO MDCCXXXV.

CORAM

JOSEPHO MARIA MARTELLIO,

FLORENTINÆ CIVITATIS ARCHI-EPISCOPO.

**Q**uicumque in liberalium disciplinarum sive professione sive stu-  
dio quodam atque exercitatione versantur, Amplissime Pon-  
tifex Josepho Maria, eo esse animo, ea mente debent, ut, ne-  
que si quid vitii in illarum tractatione animadversum à quoquam est,  
F negli-